

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND ACTIVITATEA ROMÂNIEI LA SOCIETATEA NAȚIUNILOR ÎN PROBLEMA PROTECȚIEI MINORITĂȚILOR ETNICE

VIRGIL PANĂ
Muzeul Județean Mureș
panavirgil@yahoo.com

Cuvinte cheie: Societatea Națiunilor, minorități etnice, protecția minorităților etnice, Conferința de Pace, convulsii interetnice

Mots clef: la Société des Nations, minorités ethniques, protection des minorités ethniques, la Conférence de la Paix, convulsions ethniques

Pentru a preveni potențialele convulsii interetnice, Marile Puteri Aliate și Asociate au făcut dependentă recunoașterea suveranității noilor state apărute după primul război mondial de condiția ca acestea să se oblige printr-un tratat special, pus sub supravegherea Societății Națiunilor, că vor respecta dreptul de existență și dezvoltare a minorităților etnice cuprinse între granițele lor. Stipulațiile în favoarea minorităților etnice incluse în tratatele de pace sau în acordurile speciale trebuie considerate, după părerea unor autori, drept unul dintre rezultatele cele mai fericite ale Conferinței de Pace. Printre statele care trebuiau să se supună unor asemenea obligații internaționale se găseau, în primul rând, cele noi sau cele care își măriseră considerabil teritoriul precum Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, România și Grecia, cât și o parte dintre fostele adversare ale Antantei: Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia. Cu toate că protecția minorităților etnice cădea sub jurisdicția Societății Națiunilor, totuși, reglementarea ei juridică nu s-a făcut prin statutul acestui organism internațional, ci prin amintitele tratate speciale.

Scopul acestui articol privind necesitatea, geneza și consecințele celui de-al doilea instrument juridic, care a constituit, de fapt, statutul internațional al minorităților etnice din România, între cele două războaie mondiale, actul care a stat la baza monitorizării țării noastre de către Societatea Națiunilor, este de a arăta că invocarea Hotărârii de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, ca obligație constituțională pentru reglementarea regimului juridic al minorităților etnice, de la Unire și până azi, nu are nici un temei juridic.

Toate măsurile pe care Marile Puteri le-au considerat necesare pentru protecția minorităților etnice, formulate în baza art. 60, aliniatul 1 din Tratatul cu Austria, au constituit obiectul unui tratat special care a fost impus doar amintitelor state, de acceptarea căruia era condiționată recunoașterea acestora pe plan internațional. În acest context, *Tratatul pentru protecția minorităților* semnat și de România, nu este altceva decât „actul dezvoltător” al articolului 60, primul aliniat¹, ambele fiind elaborate în aceeași perioadă².

¹ „România consimte la inserțiunea într-un tratat cu principalele puteri aliata și asociate a unor dispozițiuni pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti în România interesele locuitorilor ce se deosebesc prin rasă, limbă sau religione de majoritatea populației” (*M. Of.*, 26 septembrie 1920).

² Scurtu 2001.

Consiliul Suprem al Societății Națiunilor a întocmit cele două tratate, respectiv cel de pace cu Austria și cel al minorităților, fără a consulta însă statele direct interesate, punându-le, astfel, în fața faptului împlinit. Dacă Polonia și Cehoslovacia, state nou create, lipsite deci de un pronunțat orgoliu național, au primit cu destulă ușurință dispozițiile art. 60 și implicit toate clauzele ce derivau din acesta, primele guverne ale României întregite au inițiat o adevărată bătălie în jurul regimului minorităților, al cărei obiectiv era păstrarea intactă a independenței și suveranității naționale. Dacă mijloacele folosite au fost cele adecvate sau nu, este dificil de stabilit, deoarece „actorii” români care au însuflețit scena diplomatică europeană au fost personalități politice de prim rang și ca urmare literatura istorică relativă la opera lor este mai mult sau mai puțin politizată și polemică, în același timp.

Sistemul pentru protecția minorităților, impus statelor succesorale sau celor care își măriseră legitim teritoriul s-a datorat după părerea unor analiști contemporani cu evenimentele, acțiunii evreilor americani, prin presiunile pe care aceștia le-au făcut asupra președintelui Theodor Woodrow Wilson, înaintea și în timpul Conferinței de pace de la Paris³, îndeosebi în urma Memorandumului depus în 10 mai 1919 (vezi **Anexa I**). Acest lucru este confirmat și de către David Hunter Miller, jurist-consultul delegației americane la Conferința de Pace, care arăta că, în urma acestor acțiuni, în al doilea proiect de pact, propus de președintele american la Paris, era introdusă o clauză referitoare la minorități (angajamentul suplimentar numărul VI), formulată astfel: „Societatea Națiunilor va cere tuturor statelor noi, ca o condiție prealabilă, pentru a fi recunoscute ca state independente și autonome, să se angajeze să acorde tuturor minorităților de rasă sau de naționalitate, în jurisdicțiile lor, aceleași drepturi și aceeași securitate pe care le acordă majorităților de rasă sau religie”. O clauză asemănătoare era inclusă și în al treilea proiect de pact (angajamentul nr. VII), dar, de data aceasta, ea se referea atât la noile state cât și la cele care solicitau admiterea în Societatea Națiunilor: „Recunoscând în persecuția și intoleranța religioasă un izvor fecund de producere a războaielor, Puterile semnatare sunt de acord ca Societatea Națiunilor să solicite noilor state și tuturor celor care vor cere admiterea în sânul său, promisiunea că nu vor adopta nici o lege care să interzică sau să îngreuească liberul exercițiu al religiei și că nu vor stabili nici o deosebire, nici în drept nici în fapt între cei care practică o credință al cărui exercițiu nu este incompatibil cu ordinea și principiile publice ale moralei”⁴. Spiritul acestor angajamente nu coincidea întru totul cu ceea ce solicitau evreii prin mulțimea de memorandumuri adresate Conferinței de Pace, astfel încât acțiunea lor nu trebuie nici minimalizată nici absolutizată, ci văzută drept o modalitate de a atrage, o dată în plus, atenția oamenilor politici acolo prezenți asupra precarității drepturilor lor politice și civile, pentru a-și asigura, astfel, sprijinul acestora.

De altfel, Comitetul Delegațiilor Evreiești, înființat în 25 martie 1919, care se făcuse porta-vocea evreilor de pretutindeni, prezent în fața Conferinței de Pace, solicita nu numai libertate și egalitate religioasă, civilă și politică, precum la Berlin în 1878, ci și drepturi cultural-naționale pentru o existență demnă și recunoașterea aceluiași principiu pentru toate celelalte minorități etnice și religioase, în mod egal.

La ședința Consiliului Suprem, din 1 Mai 1919, ziua în care s-a pus pentru prima oară în Consiliu problema minorităților etnice, ca urmare a unor noi luări de poziție din partea evreilor, președintele american a atras atenția asupra situației în care se găseau

³ Fleinberg 1928, p. 70-71.

⁴ Miller 1928, p. 40; Meitani 1938, p. 264.

aceștia în anumite țări și asupra necesității de a se garanta, fără întârziere și în mod special, drepturile celor din Polonia și România.

La propunerea lui Wilson s-au asociat (cu anumite limite, însă)⁵ și delegații britanici, lucru confirmat și de David Lloyd George în memoriile sale, cazul de interes imediat fiind cel al Poloniei⁶.

Istoricul Gheorghe I. Brătianu identifica o coincidență care nu putea fi ignorată și anume că, tocmai la sfârșitul lunii aprilie a anului 1919, chestiunile petroliere se aflau în discuția factorilor economici ai Conferinței. Interesele Marilor Puteri priveau Polonia cu câmpurile sale petrolifere din Galiția, dar și România. Deoarece problema unui control internațional al regimului minorităților și al tranzitului s-a pus aproape în același timp, îl făcea pe cel amintit să conchidă că: „această problemă a petrolului, tezaur mai blestemat decât aurul din legenda Nibelungilor, constituie cheia tuturor evenimentelor care au urmat”⁷.

Referindu-se la istoria tratatului pentru protecția minorităților, pe care trebuia să-l semneze și România, după ce aprecia că preambulul acestuia reprezenta o rușinoasă umilire a țării, juristul Viorel Virgil Tilea considera că documentul fusese astfel formulat tocmai pentru a putea fi negociat. Greșeala pe care a făcut-o I. I. C. Brătianu, prost sfătuit, după părerea lui Nicolae Titulescu, de către consilierul său, Victor Antonescu, a fost aceea că prim delegatul României nu a vrut să intre în negocieri pentru modificarea clauzelor prea „brutale”, persistând în punctul său de vedere în a protesta împotriva principiului în sine a unui asemenea tratat. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, fie pe cale particulară, fie prin note oficiale, i s-ar fi sugerat posibilitatea ca, în cazul unei politici mai conciliante și a semnării tratatului cu Austria: „Conferința va fi fericită să examineze modificările ce vor putea fi aduse la clauzele interne”⁸.

Propunerea făcută de președintele american, la 1 mai 1919, a fost încununată de succes. Într-o întrevedere pe care a avut-o în aceeași zi cu Georges Clemenceau, președintele Conferinței de Pace, cu David Lloyd George, s-a hotărât înființarea unei *Comisii pentru examinarea obligațiilor internaționale* pe care trebuiau să le accepte Polonia și celelalte state nou formate, printre care se afla și problema minorităților. Comisia își fixase ca bază de discuție două documente relative la protecția minorităților din punct de vedere religios și politic, pregătite de președintele american⁹.

Lucrările amintitei comisii au debutat cu elaborarea clauzelor care urmau să fie inserate în Tratatul cu Germania, al cărui proiect urma a fi remis acesteia în 7 mai 1919, care urma să fie semnat și de Polonia. Neputându-se încadra în timp util, Consiliul Suprem a recurs la o stratagemă, propunând, un articol general în termeni, care să conțină dispozițiile pe care Marile Puteri le considerau necesare „pentru a proteja în Polonia interesele locuitorilor care diferă prin majoritatea populației, prin rasă, limbă și religie”¹⁰. Cu asentimentul Poloniei pentru un viitor tratat al minorităților întocmit în spiritul acestui principiu, această clauză a devenit art. 93 din Tratatul de la Versailles, semnat de Germania cu Marile Puteri Aliate și Asociate la 28 iunie 1919.

În cea de a doua ședință, s-a hotărât pregătirea unor stipulații identice și pentru celelalte state noi, printre care fusese inclusă și România. Deoarece mandatul acestei

⁵ Lloyd George 1938, vol. I, p. 60.

⁶ Lloyd George 1938, vol. II, p. 1364; Brătianu 1940, p. 79.

⁷ Brătianu 1940, p. 71.

⁸ Tilea 1925, p. 21.

⁹ Meitani 1938, p. 226.

¹⁰ Fleinberg 1929, p. 21.

comisii se limita doar la noile state și cum România și Grecia nu făceau parte din această categorie, s-a cerut, prin intermediul lui Philippe Berthelot, președintele *Comisiei însărcinată cu determinarea naturii garanțiilor ce urmau să li se acorde minorităților la Conferința de pace*, aprobarea formală de a-și extinde competența și asupra acestora. La 13 mai 1919, textul a fost finalizat și supus Conferinței de pace de către delegația S.U.A. Referitor la România, în acest document se afirma că ea acceptă și consimte să se insereze într-un tratat încheiat de Austria cu principalele Puteri Aliate și Asociate, a unei garanții identice, care a făcut obiectul art. 60, aliniatul I, amintitul tratat fiind încheiat la 10 septembrie 1919, în absența delegației României.

La 21 mai 1919, Comisia a trecut la examinarea problemelor privind protecția minorităților în România și a hotărât, în mod definitiv, că aceste clauze trebuiau să facă obiectul unui tratat separat care să conțină, în principiu, dispoziții identice acelor din tratatul special cu Polonia (vezi **Anexa II**).

Decizia Consiliului Suprem al Societății Națiunilor de a impune obligații internaționale privind tratamentul minorităților doar unei părți dintre statele nou create sau care își măriseră teritoriul, în timp ce cealaltă parte era complet exceptată, avea să provoace, încă de la început, o mare nemulțumire și o puternică opoziție în rândul celor interesați. Primele au văzut în această tentativă o flagrantă violare a principiului egalității, o gravă atingere a suveranității, un atentat intolerabil împotriva unității lor și o nemeritată lipsă de încredere în privința bunelor lor intenții. În acest climat, erau îndreptățite întrebările și nedumeririle lor cu referire la acele state cu minorități etnice care erau considerate superioare celorlalte aflate în aceeași situație. De ce, bunăoară, Conferința de Pace nu-și făcea griji și pentru germanii din Alsacia și Lorena, de exemplu, sau pentru ce România și Serbia erau inferioare Italiei etc.¹¹?

Fără a refuza garanția internațională, I. I. C. Brătianu a propus ca textul referitor la România, care urma să fie inserat în tratatele de pace, să fie modificat astfel: „România acordă tuturor minorităților de rasă, de limbă sau religie care locuiesc în interiorul noilor frontiere, drepturi egale cu ale celorlalți cetățeni români”. Reprezentantul României sublinia că țara sa, ca stat independent, nu solicita pentru sine un tratament preferențial, dar că nici nu putea să primească a suporta un regim special la care nu se aliniau toate statele în cauză.

Modalitatea în care România și-a prezentat refuzul decurgea, după părerea lui Nicolae Titulescu, din felul în care s-a ridicat această problemă la Conferința de pace. În proiectul inițial al Pactului Societății Națiunilor exista un articol 21 care prevedea protecția minorităților etnice și religioase din toate țările. Dar, din cauza neacceptării acestuia de către ceilalți parteneri, pe motiv că se încălca suveranitatea statelor, a fost înlocuit cu tratatele speciale numai pentru teritoriile unde, în trecut, ca urmare a nedreptățirii minorităților, s-au înregistrat convulsii interetnice. Impunerea unor obligații considerate incompatibile cu suveranitatea unui stat a fost motivată de necesitatea eliminării elementelor de dezordine care puteau pune în pericol climatul de pace și de garantare a noilor frontiere. Ca răspuns, după opinia lui N. Titulescu, România ar fi trebuit să declare categoric că, drept contrapartidă la această securitate și numai în aceste condiții, acceptă *Tratatul minorităților* și cere ca formularea lui să fie modificată¹². Atitudinea delegației române a făcut, pe moment, o puternică impresie în

¹¹ Fleinberg 1929, p. 25.

¹² Titulescu 1998, p. 514-532.

unele cercuri ale Conferinței de Pace cât și în rândul opiniei publice interne și internaționale¹³.

La 6 iunie 1919, cu puțin timp înainte de a părăsi Parisul, I. I. C. Brătianu i-a adresat președintelui american o scrisoare de mulțumire pentru atenția deosebită cu care acesta a luat în considerare argumentele românești, însoțită de două anexe, mărturisindu-i că după întvederea avută cu el și după aluziile lui Clemenceau, „cauza determinantă a acestor stipulații (cele privitoare la minoritățile etnice - n.a.) rezidă din chestiunea evreiască”¹⁴. Prima dintre anexe expunea istoria pătrunderii evreilor în România, reglementarea problemei evreiești prin Tratatul de la Berlin, precum și evoluția sa ca urmare a dezvoltării economice a țării, a schimbării statutului de emigranți, cât și a egalității în drepturi cu populația majoritară acordată acestora după război¹⁵. Începând cu această dată, remarcă Radu Meitani, s-a înregistrat o scădere a interesului pentru evrei, aspect reflectat și în proiectul tratatului. Astfel, este sesizabil faptul că, în 7 iunie, nu s-a mai insistat prea mult asupra introducerii clauzei privitoare la *Sabbat* și a celei referitoare la supravegherea de către comitetele evreiești a distribuirii fondurilor culturale, clauze care figurau în tratatul cu Polonia.

În ședința din 7 iunie 1919, reprezentantul Marii Britanii, Headlem Morley, a supus *Comisiei noilor state și a minorităților* proiectul unei clauze privind autonomia locală a secuilor și sașilor din Transilvania, referitoare la problemele religioase și școlare, care a devenit art. 11 din forma finală a tratatului. Delegatul britanic i se datorează și proiectul preambulului care, după opinia lui V. V. Tilea, însemna o rușinoasă umilire a României.

La 16 iulie 1919, *Comisia pentru România* a înaintat Consiliului Suprem raportul și proiectul de tratat. În prima parte a raportului, se afirma că România se găsea într-o situație care, cu toate că nu era compatibilă cu cea a Poloniei, se apropia de aceasta prin marile creșteri teritoriale obținute. Insistând asupra faptului că o limbă, alta decât cea română, fusese folosită până atunci în justiție și în instituțiile publice din provinciile unite cu România, cât și asupra numărului mare de confesiuni, se atrăgea atenția asupra poziției dificile a evreilor, avansându-se și ideea că diferitele părți ale națiunii trebuiau să se unească într-un același sentiment de loialitate față de statul român. În partea a doua, se făcea istoricul art. 44 din Tratatul de la Berlin¹⁶ și a felului

¹³ Mușat 1983, p. 677-680. Mircea Djuvara, membru al delegației României, își amintea un episod care scoate în evidență felul cum a fost apreciată atitudinea lui Brătianu de către ceilalți reprezentanți ai țărilor cu probleme similare cu cele ale României, dar și spiritul în care se desfășurau ședințele acestui forum european: „Ședința tocmai se ridicase. În învălmășeala sfârșitului, unul din primii delegați ai unei mici țări aliate, personalitate azi cu o mare suprafață (este vorba de Eduard Benes, primul-ministru al Cehoslovaciei - n.a.) se apropie entuziast de Brătianu cu cuvintele «Dumneata ești adevăratul nostru șef! Ești adevăratul european, iar «ei», și-i arată pe cei mari «ei sunt balcanicii». Clemenceau însă observă de departe. El veni grăbit, cu degetul amenințător spre acest delegat: «Cum, și dumneata ești nemulțumit?», iar acesta din urmă, încovoindu-se și făcând mai mulți pași înapoi în fața președintelui, care înaintă cu ochi fulgerători, răspunse repede și intimidat: «Nu, domnule președinte... nu...noi nu avem nici un motiv de nemulțumire»” (Brătianu 1940, p. 85).

¹⁴ Textul integral al scrisorii, împreună cu anexele, a fost publicat în *Bulletin du Comité des Délégations Juives auprès de la Conférence de Paix*, nr. 11, 19 februarie 1920, p. 12.

¹⁵ Meitani 1938, p. 272-284.

¹⁶ Art. 44: „În România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în sarcini publice funcțiuni și onoruri, sau exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi. Libertatea și practica exterioară a oricărui cult vor fi asigurate tuturor supușilor pământeni ai Statului Român, precum și străinilor și nu se va pune nici un fel de piedică atât organizației ierarhice a diferitelor comunități religioase, cât și raporturilor acestora cu capii lor spirituali. Naționalii

cum acesta fusese aplicat. Acest segment al raportului era în întregime dedicat istoriei evreilor din România dând, celui interesat, după cum se exprima Meitani, impresia că dacă în România ar fi fost vre-o minoritate de protejat, aceasta nu putea fi decât cea evreiască¹⁷. Despre ea se amintea pe tot cuprinsul raportului, în timp ce sașii și secuii nu erau menționați decât în câteva propoziții, la sfârșit.

În încheierea raportului, se făcea din nou aluzie la Tratatul de la Berlin, în sensul că Marea Britanie, Franța și Italia nu puteau să se decică de responsabilitățile pe care și le-au asumat, în 1878, de a asigura poporului român egalitatea în spirit și formă. Se sugera astfel că angajamentele și vechile obligații trebuiau reformulate pentru a corespunde noilor necesități, ivite ca efect a creșterii teritoriale a României.

În ceea ce privește proiectul de tratat anexat la Raport, preambulul acestuia insera aceeași aluzie, urmată de condiționarea semnării acestuia pentru recunoașterea României și a noilor sale frontiere (vezi **Anexa III**). Textul final a fost aprobat la 7 august 1919, solicitându-i-se României, care continua să ignore lucrările Comisiei, să-și prezinte observațiile (vezi **Anexa IV**).

În timpul întrevederilor care au avut loc la Paris, între ministrul României în Franța, Victor Antonescu, și Philippe Berthelot, diplomatul român a declarat de fiecare dată că România era de acord să semneze Tratatul cu Austria, dar cu condiția ca acela privind protecția minorităților să fie modificat. Guvernul român protesta împotriva formei de redactare a preambulului, în sensul că aluzia la Tratatul de la Berlin să fie înlăturată, de asemenea a clauzelor referitoare la evrei și, în general, împotriva formei în care erau redactate și celelalte dispoziții.

La 9 septembrie 1919, delegația României a prezentat Conferinței de Pace un nou Memorandum prin care se argumenta dreptul la independență integrală și suveranitate națională, amintind de sacrificiile făcute în război alături de Puterile Aliate și Asociate cât și de nerespectarea obligațiilor asumate de Aliți, atât în timpul războiului cât și la Conferința de Pace. Ca urmare, României îi era imposibil să semneze Tratatul cu Austria în forma în care era redactat art. 60, care o privea în mod direct. La 9 noiembrie 1919, Nicolae Mișu, ministru Afacerilor Străine al României, îi trimitea lui Henry Cambon, însărcinatul cu afaceri al Franței la București, o scrisoare în care sublinia că art. 60 din Tratatul de pace cu Austria, referitor la protecția minorităților¹⁸ și Tratatul relativ la minorități sunt de așa natură concepute încât pun în pericol independența și suveranitatea României, prin posibile interpretări ulterioare. Dorind să dea o nouă probă a sentimentelor de care era animat față de Aliți, se spunea în continuarea scrisorii, guvernul român a dat instrucțiuni delegației sale să semneze Tratatul cu Austria, trimițând, în același timp, o notă Consiliului Suprem prin care solicita ca acesta să confirme, în răspunsul său, că semnarea amintitului tratat nu trebuia să implice, pentru România, nici o obligație de a semna dispozițiile tratatului pentru minorități, așa cum fuseseră formulate în proiectul remis delegației române¹⁹.

tuturor Puterilor, comercianți sau alții, vor fi tratați în România fără deosebire de religie, pe piciorul unei desăvârșite egalități”.

¹⁷ Meitani 1938, p. 269-270.

¹⁸ Art. 60: „România consimte la inserțiunea într-un tratat cu principalele puteri aliene și asociate a unor dispozițiuni pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti în România interesele locuitorilor ce se deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populațiunii. România consimte, de asemenea, la inserțiunea într-un tratat cu principalele Puteri aliene și asociate, a unor dispozițiuni pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti libertatea tranzitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni”.

¹⁹ Tilea 1925, p. 271.

Ignorându-se acest punct de vedere, printr-o telegramă din 15 noiembrie 1919, România a fost „invitată” ca în timp de opt zile să accepte „fără discuții, fără rezerve și fără condițiuni” hotărârile Consiliului Suprem de a semna atât Tratatul de pace cu Austria cât și Tratatul minorităților.

Acest ultimatum venea după douăsprezece note trimise de Conferință, redactate într-o manieră conciliantă, dar, totuși, energică. Deoarece aceste demersuri au rămas fără nici un răspuns ferm și pentru a arăta importanța pe care o avea poziția României, au fost însărcinați chiar și doi delegați speciali, în persoana britanicilor George Clark și Allen Leeper, pentru a se deplasa la București și a interveni pe lângă guvernul român. Cum nici această misiune nu a avut prea mari sorti de izbândă, s-a ajuns la ultimatumul din 15 noiembrie care a pus României, după expresia lui Tilea, „cuțitul la gât”²⁰.

României i se recunoștea totuși dreptul de a discuta redactarea tratatului, dar nu și principiul acestuia. În cazul unui răspuns afirmativ, delegația română urma să fie abilitată a transmite observațiile Comisiei care, la rândul său, trebuia ca în 24 de ore să prezinte un raport Consiliului. În continuare, se specifica că puteau fi modificate doar câteva articole și anume cele cu trimitere directă la România (art. 10, 11 și 12), cele privitoare la comitetele școlare evreiești și la autonomia școlară a secuilor și sașilor.

Răspunsul guvernului Văitoianu, venit la conducerea țării în urma alegerilor parlamentare din 3-4 noiembrie 1919, a fost remis Consiliului Suprem la 28 noiembrie. Ca și cele precedente, acesta făcea apel la dreptul poporului român la unitate și independență națională, considerând ultimatumul nedrept pentru spiritul în care se făcuse alianța și pentru declarațiile solemne ale tuturor aliaților de a lupta pentru dreptate în lume, pentru egalitatea tuturor națiunilor mari și mici.

Pe de altă parte, în urma unor demersuri întreprinse de membrii delegației române pe lângă diferite personalități politice din rândul Marilor Puteri Aliate și a intervențiilor regelui Ferdinand și ale reginei Maria, Consiliul Suprem a imprimat un anumit spirit de moderație pornirilor sale împotriva României. Acesta a acceptat să nu dea publicității ultimatumul și, totodată, să amâne termenul expirării până la 8 decembrie 1919.

Luând în considerare obiecțiile guvernului român împotriva aluziilor la Tratatul de la Berlin, înscrise în preambul, Consiliul a decis suprimarea paragrafelor 2 și 3, pronunțându-se, în același timp, și în favoarea eliminării clauzelor referitoare la evrei. Doar delegația S.U.A. a făcut unele dificultăți, susținând că înlăturarea acestora ar fi ofensat grav Polonia și că, procedând astfel, ar fi recompensat obstrucția făcută de România. Delegațiile franceză și italiană au propus introducerea unei referiri la decretul-lege din 22 mai 1919, prin care le era acordat evreilor născuți pe teritoriul României întregite sau în străinătate, din părinți domiciliați în România, dreptul de opțiune în favoarea cetățeniei române. Britanicii, fiind de părere că nici așa textul nu ar fi fost satisfăcător în totalitatea lui, au cerut introducerea unei clauze generale prin care guvernul român să recunoască drept cetățeni, fără nici o formalitate, pe evreii domiciliați pe toată întinderea teritoriului românesc, propunere căreia i s-a alăturat și delegația americană.

²⁰ „Dacă acest răspuns nu va satisface Consiliul Suprem al Aliaților – se spunea în telegramă – aceștia sunt hotărâți să notifice României că ea s-a separat de aliați. Ei o vor invita ca să-și recheme imediat delegații de la Conferința Păcii și vor retrace misiunile lor de la București. În ceea ce privește reglementarea asupra frontierelor, România va fi, astfel, prin propria sa acțiune, despuată de orice titlu de sprijin din partea puterilor precum și de recunoașterea drepturilor sale din partea Conferinței” (Tilea 1925, p. 30).

În 9 decembrie 1919, comisia s-a ocupat pentru ultima oară de acest tratat. În forma sa definitivă, nu se mai făcea referire la Tratatul de la Berlin sau la independența României, iar articolele 10 și 11 din proiect fuseseră înlocuite cu articolul 7 din forma finală (vezi **Anexele III și IV**). În după-amiaza aceleiași zile, delegatul României la Conferință, generalul Coandă, își punea semnătura pe Tratatul cu Austria, Tratatul minorităților și Tratatul cu Bulgaria, ultimul fiind condiționat de semnarea primelor două.

Acest instrument diplomatic a produs polemici inflamante și păreri diametral opuse în funcție de rivalitatea politică dintre partidele românești cât și de doctrina politică a acestora privitoare la rezolvarea problemelor minoritare²¹.

Nicolae Titulescu, cel mai marcant reprezentant al României la Societatea Națiunilor, jurist și diplomat implicat direct în procesele instrumentate de unele grupuri minoritare din țară împotriva statului român, aprecia că dintre toate tratatele cu privire la minorități, cel mai rău a fost cel referitor la România, aducând în sprijinul acestei afirmații mai multe argumente. Unul dintre acestea se referea la faptul că în România se introdusese controlul internațional nu numai asupra noilor teritorii ci și asupra celor care constituiau patrimoniul Vechiului Regat, care beneficiase de o suveranitate integrală până în momentul intrării sale în război.

Plecarea lui Brătianu de la Conferința de Pace s-a dovedit inoportună, după părerea lui Titulescu. Frontul unit greco-iugoslavo-român s-a spart în urma eforturilor întreprinse, îndeosebi, de Franța, care urmărea semnarea tratatului minorităților de una din aceste țări cu interese „limitate”²². Din rândul acestora, Iugoslavia și-a apărat cu mai mult succes și demnitate interesele naționale în schimbul acceptării amintitului document. Înainte de toate, ea a cerut ca fostul teritoriu al Serbiei să nu devină obiect al controlului internațional, solicitare satisfăcută foarte ușor. Iugoslavia a cerut, apoi și a obținut un împrumut de 500 milioane franci francezi, echivalenți cu franci aur. Pe baza acestui împrumut care, la Conferința de la Haga, din 1929, a intrat în „oala” comună a datoriilor de război, adică a fost dat uitării, Iugoslavia a preschimbato coroanele austriece fără a mai emite noi dinari fără acoperire, redresându-se din punct de vedere financiar. În 1919, Iugoslavia a cerut 6% din suma totală a reparațiilor de război, ceea ce a obținut

²¹ Rivalitățile politice dintre partidele românești au ajuns, nu de puține ori, subiecte foarte agreate de presa internațională care simpatiza cu mișcarea revizionistă. Astfel, în memoriile sale, Sextil Pușcariu menționa că, în 1923, în *Revue de Genève*, revistă serioasă și citită, Nicolae Iorga publicase un articol referitor la minoritățile din România, prin care arăta că acestea nu aveau motive să fie nemulțumite sub regimul românesc. În alt număr al revistei amintite – după cum afirma Nicolae Petrescu-Comnen, ministrul României la Berna – a apărut răspunsul unui maghiar ardelean care se plângea de „nelegiuirile românești”, aducând, ca argument, afirmațiile lui Vaida-Voevod, conform cărora, sub guvernul liberal, românii o duceau mai rău decât sub Tisza. Articolul se termina cu afirmația că ceea ce nu a izbutit în o mie de ani politica maghiară a reușit stăpânirea românească, care a reunit toate naționalitățile din Ardeal (români, unguri, sași etc.) în dorința comună de a se elibera de sub „jugul” Bucureștiului. Comnen i-a trimis articolul lui Maniu, pentru o eventuală replică, dar acesta nu a răspuns în nici un fel (Pușcariu 1978, p. 665-666).

²² Conte de Saint Aulaire, ambasadorul Franței la Iași, între anii 1916-1918, referindu-se, în memoriile sale, la atitudinea Franței față de România la Conferința de Pace de la Paris, îl cita pe viitorul prim-ministru André Tardieu, care declara că a dus „lupte grele pentru a i se recunoaște României calitatea de aliat. Eu aveam împotriva mea pe Clemenceau, care nu-i ierta armistițiul său, pe Wilson, care declara că nu ține cont de tratatul nostru de alianță din 1916, pe toți juriștii pentru care pacea din 24 aprilie/7 mai 1918 cu Germania despuiaze România de calitatea sa de aliat” (Saint Aulaire 1953, p. 484).

destul de ușor, chestiunea despăgubirilor nefiind atunci de natură imediată. Iugoslavia a fost, astfel, motivată să semneze Tratatul minorităților la Saint-Germain en Laye, la 10 septembrie 1919.

Sistemul de protecție a minorităților, instituit la Paris, la Conferința de Pace, s-a dovedit, în scurt timp, falimentar din mai multe cauze. Una dintre acestea a fost transferul prerogativelor privind protecția minorităților din cadrul național în cel al relațiilor internaționale, sub controlul Marilor Puteri. În felul acesta, s-a pus sub semnul neîncrederii capacitatea noilor state naționale de a-și rezolva ele însele chestiunea minorităților. S-a dat apoi posibilitatea exponenților politici ai grupurilor minoritare, majoritatea foști privilegiați ai imperiilor dispărute, să invoce principiile înscrise în tratatele minorităților și cadrul internațional creat pentru a-și păstra vechile privilegii politice și economice, refuzând colaborarea cu statele pe teritoriul cărora locuiau. Statele învinse, conaționale cu minoritățile din teritoriile pe care le pierduseră, s-au folosit de instituția de la Geneva și de conjunctura internațională favorabilă pentru a pregăti, prin propagandă și agitație, acțiunea de revizuire a frontierelor.

Anexa I

MEMORANDUM²³
concernant les droits des minorités, présenté par le
„Comité des délégations juives auprès de la Conférence de la Paix”
Le 10 mai 1919

A leurs Excellences

Monsieur le Président et Messieurs les Délégués de la Conférence de la Paix

Le Comité des Délégations Juives auprès de la Conférence de la Paix, agissant au nom des diverses organisations soussignées et qui plaident pour neuf millions de Juifs, a l'honneur de vous soumettre les propositions suivantes dont l'objet est la protection des diverses minorités nationales, religieuses, ethniques ou linguistiques de Bulgarie, Esthonie, Finlande, Grèce, Lithuanie, Pologne, Roumanie, Russie, Tchéco Slovaquie, Ukraine, Yougoslavie et autres pays de l'Est ou du Centre de l'Europe, et vous prie de vouloir bien les incorporer dans les divers traités de paix qui font l'objet de vos délibérations, le droit étant réservé de proposer telles modifications qui pourraient devenir nécessaires en raison des conditions spéciales existant dans plusieurs des pays ci dessus désignés.

I. La prend envers les puissances alliées et associées les obligations suivantes auxquelles elle reconnaît le caractère d'obligations internationales relevant de la juridiction de la Société des Nations.

1. La reconnaît et déclare être citoyens ... de plein droit et sans aucune procédure probatoire ou autre

a) Toutes les personnes qui, nées sur le territoire reconnu par ce traité à la ..., n'ont pas été jusqu'à présent naturalisées dans un autre pays, qui ont résidé ou ont été domiciliées à une époque quelconque sur ce territoire depuis le 1er août 1909, ou qui ont gardé des attaches avec ce territoire depuis cette date au moyen d'un passeport délivré par l'Etat précédent ou par la...

²³ Fleinberg 1929, p. 42-45.

b) Toute personne ayant habité ce territoire, le 1er Août 1914;

c) Toutes les personnes qui naîtront dorénavant en et ressortiront à sa juridiction.

Toute personne rentrant dans les catégories a) et b) peut, dans un délai de deux ans à compter de la mise en vigueur du présent traité, opter pour son ancienne allégeance.

2. La ...déclare que tous ses citoyens jouiront de droits civils, religieux, nationaux et politiques égaux, sans distinction de naissance, de race, de nationalité, de langue ou de religion et s'engage à protéger la vie, la liberté et la propriété de tous ses habitants et à leur assurer la liberté en tout ce qui touche la religion et l'exercice extérieur du culte.

3. Aucun des droits ci-dessus énumérés ne pourra être amoindri; aucune exclusion, incapacité ou restriction ne sauraient être imposées par la loi ou de quelque autre manière pour des raisons de race, de nationalité ou de religion, ni la protection égale des lois être déniée à qui que ce soit. Tous lois, décrets et ordonnances contraires sont par là abrogés.

4. Le droit de toute personne de se servir de la ou des langues d'une minorité nationale de ... dans le commerce, les relations privées, les réunions publiques et la presse, ainsi que devant les différents tribunaux, soit oralement, soit par écrit, ne pourra être restreint; aucune minorité nationale ne pourra être empêchée de se servir de sa langue dans ses écoles et autres institutions, ni la validité d'un acte ou d'un document être mise en question en raison de la langue dans laquelle il est rédigé. Les écoles qui se servent de la langue d'une minorité nationale, à condition que leur programme soit conforme au programme généralement adopté, jouissent des mêmes droits que les autres écoles de même degré. Toutes les restrictions existantes concernant l'emploi des langues sont abrogées.

5. La ... reconnaît les différentes minorités nationales de sa population comme constituant autant d'organismes distincts et autonomes et ayant comme tels des droits égaux à fonder, administrer et contrôler leurs écoles et autres institutions religieuses, éducatives, charitables et sociales. Toute personne peut par une déclaration expresse se retirer de la minorité à laquelle elle appartient. Aux termes des articles de ce chapitre, la population juive de... constitue une minorité nationale jouissant de tous les droits qui y sont spécifiés.

6. La ... accepte que, dans la mesure où l'établissement et le fonctionnement des écoles et autres institutions religieuses, éducatives, charitables ou sociales sont à la charge d'un budget d'Etat, de département, de commune ou autre, alimenté par les fonds publics, il soit alloué à chaque minorité nationale une part proportionnelle de ces fonds déterminée respectivement dans chaque région par le rapport du chiffre de la minorité au chiffre global de la population. En outre, les organes de chaque minorité nationale ont le droit d'imposer aux membres de cette minorité des impôts obligatoires.

7. La ... reconnaît à chaque minorité nationale le droit de contribuer dans une certaine proportion à la formation des différents corps électifs de l'Etat, du département, de la commune ou autres, cette proportion étant déterminée respectivement dans chaque circonscription par le rapport numérique de la minorité à l'ensemble de la population. Ces représentants seront élus par des collèges électoraux indépendants ou par toute autre méthode équivalente qui assurera à ces minorités la même représentation nationale proportionnelle.

8. Les personnes qui ont pour jour de repos un jour autre que le dimanche ne pourront être astreintes à accomplir en ce jour et à leurs autres jours de fête un travail

que leur loi religieuse considère comme un péché; elles ne seront pas non plus empêchées de vaquer à leurs affaires le dimanche ou autres jours saints.

9. La ... reconnaît que les obligations ci-dessus définies font partie intégrante de la loi constitutionnelle en tant que déclaration des droits dont l'exercice ne saurait être restreint ou tenu en échec par aucune loi, disposition ou action officielle, vu qu'en ce qui touche les dites obligations, les lois, règlements ou actions officielles demeurent sans validité et de nul effet. Aucune des précédentes dispositions ne peut être amendée sans l'agrément de la Ligue des Nations.

II. Tout signataire du présent traité, dont ce chapitre fait partie, ainsi que toute minorité lésée par la violation ou la non-exécution d'une des dispositions du présent chapitre sont fondés à soumettre, dans les formes qui seront prescrites, leurs réclamations à la Ligue des Nations ou à tout autre tribunal qui pourra être institué par cette Ligue.

Veillez agréer, Monsieur le Président et Messieurs les Délégués, l'expression de notre confiance dans vos sentiments de justice et l'assurance de notre très haute considération.

Au nom du Comité des Délégations Juives auprès de la Conférence de la Paix, composé des Représentants des Pays et Organisations suivants:

AMÉRIQUE, ÉTATS-UNIS: Congrès Juif d'Amérique.

AMÉRIQUE, CANADA: Congrès Juif du Canada.

GALICIE ORIENTALE: Conseil National Juif.

ITALIE: Comité des Communautés, Fédération Sioniste, Fédération Rabbiniq.

PALESTINE: Assemblée Constituante Juive.

POLOGNE: Conseil National Juif.

ROUMANIE: Publications officielles de la Fédération Sioniste, Union des Israélites indigènes et Union Poale-Sioniste.

RUSSIE: Conseil National Juif.

TCHÉCOSLOVAQUIE: Conseil National Juif.

UKRAINE: Assemblée Nationale Juive.

ORGANISATIONS: American Jewish Committee; Bnai Brith; Organisation Sioniste.

MANDATS PAR ÉCRIT: Grèce (Salonique), Transylvanie et Bukovine.

Présidence du Comité:

Président: Julian W. Mack;

Vice-Présidents: Louis Marshall; Léon Reich; Israël Rosoff; Nahum Sokolov; Menahem Ussischkin;

Membre de la Présidence: Harry Cutler;

Secrétaire-Général: Léo Motzkin.

Paris, le 10 mai 1919.

EXPOSÉ DES MOTIFS

Les propositions précédentes, par des garanties constitutionnelles adéquates et la sanction éventuelle de la Ligue des Nations, tendent à assurer aux populations des Etats récemment créés ou agrandis en Europe, les droits suivants:

1. Liberté civile, religieuse et politique pour les individus;
2. Droit d'organisation et de développement pour les minorités nationales;

3. Egalité de statut pour les individus et pour les minorités nationales.

1. Il est essentiel, pour assurer les droits du premier groupe, que le traité même confère les droits de citoyen, tels qu'ils sont définis au paragraphe; sans quoi, comme cela s'est passé après 1878, de grandes masses ayant un juste titre à ces droits en seront privées.

L'histoire de la condition des Juifs de Roumanie est, à cet égard, un exemple typique. Pendant 40 ans, la Roumanie a ignoré délibérément les droits que le traité de Berlin avait voulu leur assurer, et pendant cette période, elle n'a cessé d'aggraver leur oppression. Mille Juifs au plus, parmi les 250.000 Juifs de Roumanie, se sont vus accorder la naturalisation, et cela par des actes législatifs spéciaux, seul mode de naturalisation autorisé, encore que les puissances eussent décidé que tous les Juifs deviendraient citoyens en bloc. Une loi récente qui prétend leur avoir accordé les droits de citoyen est une imposture. Cette loi exige aussi la naturalisation individuelle en y joignant des conditions impossibles à réaliser, et elle n'est opérante que pour une période de trois mois.

Les droits énumérés dans les paragraphes 2 et 3 constituent le minimum de ceux qui sont essentiels pour que les habitants de ces pays jouissent, sans molestation, de leur liberté.

Le paragraphe 4 relatif au droit des langues dans les pays où vivent des peuples hétérogènes est d'une importance particulière, vu que ces peuples sont demeurés passionnément attachés à leur langue propre, de sorte que leur dénier le droit de s'en servir ne serait rien de moins que leur imposer une grave privation et les frapper d'une incapacité légale.

2. Les paragraphes 5, 6 et 7 indiquent les garanties essentielles des droits des minorités nationales. Les différents pays en question qui n'ont pas comme les pays de l'Europe occidentale une population homogène, ont toujours été et devront toujours être, si l'on y veut éviter un état de conflits et de guerres des fédérations de nationalités constituées en Etat.

Que les droits de minorité nationale ne soient pas assurés à ces nationalités formant un même Etat, il ne reste d'autre alternative que de les soumettre à la domination du groupe national le plus important. Le résultat inévitable ne serait pas seulement l'écrasement de la minorité, mais un continuel état de guerre qui pourrait entraîner une fois de plus toute l'Europe, et l'Amérique même, dans un conflit meurtrier.

Sans ces droits de minorité, les Juifs, les Ukrainiens, les Lithuaniens et autres peuples, courraient le danger, à l'intérieur des nouveaux Etats polonais, roumain, etc., de voir abolir leur ancienne civilisation, de voir détruire leurs écoles, et supprimer leur langue. En un mot, ils seraient obligés de se résigner à une absorption totale.

Les droits relatifs à l'éducation et à la religion spécifiés dans le paragraphe 5 exigent pour leur sauvegarde que les diverses minorités intéressées puissent, ainsi qu'il a été prévu au paragraphe 6, avoir une part proportionnelle des fonds publics affectés aux buts spécifiés dans ledit paragraphe. S'il n'en était pas ainsi, les groupes en minorité seraient mis par l'impôt dans l'obligation de contribuer à l'entretien des écoles et autres institutions d'enseignement de la majorité, cependant que, d'autre part, le souci de la conservation nationale leur imposerait de pourvoir avec leurs fonds privés à l'entretien de leurs écoles et institutions d'enseignement.

Mais les paragraphes 5 et 6 seuls ne sauraient garantir sécurité et protection aux droits tant individuels que nationaux spécifiés d'autre part, vu que ces droits dépendent

en pareilles circonstances de l'exercice par les minorités de leurs droits à une représentation nationale, ainsi que le prévoit le paragraphe 7. Ce n'est qu'en vertu de cette garantie que les autres droits revendiqués pourront être défendus et conservés effectivement par des moyens pacifiques et légaux. Cette mesure développera un véritable sentiment patriotique chez le citoyen et écartera cette défiance réciproque qui amène inévitablement la guerre.

L'article 8 est relatif à un sujet d'une importance capitale au double point de vue de la liberté religieuse et de l'égalité économique. Il a trait à ce qu'on a coutume de nommer la question du Sabbat, et il intéresse ceux qui observent comme jour de repos un jour autre que le Dimanche. Les Juifs, par exemple, forment approximativement quatorze pour cent de la population de Pologne. Ils observent le Samedi. Les empêcher de vaquer à leurs affaires le dimanche serait les priver d'un sixième de leur puissance économique, d'où, pour eux, une grave infériorité dans la lutte pour l'existence. Que les Juifs ne soient pas contraints de profaner le jour qu'eux et leurs ancêtres ont respecté, des siècles durant, comme un jour sacré, est, au surplus, un principe en accord avec toute considération de justice.

L'institution de la Ligue des Nations assurera une sanction internationale aux droits ainsi conférés. Ainsi il y aura un tribunal capable d'imposer aux Etats nouvellement créés ou agrandis le respect des obligations qu'ils auront automatiquement contractées.

Nous demandons en faveur des neuf millions de Juifs des pays qui doivent être maintenant reconstitués politiquement, que cette Charte de Liberté leur soit garantie, ainsi qu'à tous les autres habitants de ces pays, et qu'une complète émancipation et la possibilité d'un entier développement leur soient assurées. Pendant des siècles, ils ont été privés des droits humains les plus élémentaires, soumis à une oppression intolérable et à un régime d'exception odieux. Si à une époque où le monde se reconstitue sur une base de justice et de liberté, les minorités nationales devaient seules être privées de ces biens, leur sort désespéré reculerait les bornes du tragique.

Anexa II

TRAITÉ DIT DES MINORITÉS²⁴

**signé le 28 juin 1919 à Versailles, entre les États Unis d'Amérique,
L'Empire Britannique, la France, l'Italie, le Japon et la Pologne
(entré en vigueur le 10 janvier 1920)**

Les États Unis d'Amérique, L'Empire Britannique, La France, l'Italie et le Japon, Principales Puissances alliées et associées, d'une part; et la Pologne, d'autre part.

Considérant que les Puissances alliées et associées ont, par le succès de leurs armes, rendu à la Nation polonaise l'indépendance dont elle avait été injustement privée.

Considérant que par la proclamation du 30 mars 1917, le Gouvernement russe a consenti au rétablissement d'un Etat polonais indépendant.

²⁴ Fleinberg 1929, p. 45-49.

Que l'Etat polonais, exerçant actuellement, en fait, la souveraineté sur les parties de l'ancien Empire russe habitées en majorité par des Polonais, a déjà été reconnu par les Principales Puissances alliées et associées comme Etat souverain et indépendant.

Considérant qu'en vertu du Traité de paix conclu avec l'Allemagne par les Puissances alliées et associées, Traité dont la Pologne est signataire, certains territoires de l'ancien Empire allemand seront incorporés dans le territoire de la Pologne.

Qu'aux termes dudit Traité de paix, les limites de la Pologne qui n'y sont pas encore fixées, doivent être ultérieurement déterminées par les Principales Puissances alliées et associées.

Les Etats Unis d'Amérique, l'Empire britannique, la France, l'Italie et le Japon, d'une part, confirmant leur reconnaissance de l'Etat polonais, constitué dans lesdites limites, comme membre de la famille des Nations, souverain et indépendant, et soucieux d'assurer l'exécution de l'article 93 dudit Traité de paix avec l'Allemagne;

La Pologne, d'autre part, désirant conformer ses institutions aux principes de liberté et de justice, et en donner une sûre garantie à tous les habitants des territoires sur lesquels elle a assumé la souveraineté.

A cet effet, les hautes parties contractantes, représentées comme il suit /.../

Ont, après avoir échangé leurs pleins pouvoirs reconnus en bonne et due forme, convenu des stipulations suivantes:

CHAPITRE 1er.

Article premier

La Pologne s'engage à ce que les stipulations contenues dans les articles 2 à 8 du présent Chapitre soient reconnues comme lois fondamentales, à ce qu'aucune loi, aucun règlement ni aucune action officielle ne soient en contradiction ou en opposition avec ces stipulations et à ce qu'aucune loi, aucun règlement, ni aucune action officielle ne prévalent contre elles.

Article 2.

Le Gouvernement polonais s'engage à accorder à tous les habitants pleins et entière protection de leur vie et de leur liberté sans distinction de naissance, de nationalité, de langage, de race ou de religion.

Tous les habitants de la Pologne auront droit au libre exercice, tant public que privé, de toute foi, religion ou croyance dont la pratique ne sera pas incompatible avec l'ordre public et les bonnes mœurs.

Article 3.

La Pologne reconnaît comme ressortissants polonais, de plein droit et sans aucune formalité, les ressortissants allemands, autrichiens, hongrois ou russes domiciliés, à la date de la mise en vigueur du présent Traité sur le territoire qui est ou sera reconnu comme faisant partie de la Pologne, mais sous réserve de toute disposition des Traités de paix avec l'Allemagne ou l'Autriche, respectivement, relativement aux personnes domiciliées sur ce territoire postérieurement à une date déterminée.

Toutefois, les personnes ci-dessus visées, âgées de plus de dix-huit ans, auront la faculté, dans les conditions prévues par lesdits Traités, d'opter pour toute autre nationalité qui leur serait ouverte. L'option du mari entraînera celle de la femme et l'option des parents entraînera celle de leurs enfants âgés de moins de dix-huit ans.

Les personnes ayant exercé le droit d'option ci-dessus devront, dans les douze mois qui suivront et à moins de dispositions contraires du Traité de paix avec l'Allemagne, transporter leur domicile dans l'Etat en faveur duquel elles auront opté. Elles seront libres de conserver les biens immobiliers qu'elles possèdent sur le territoire

polonais. Elles pourront emporter leurs biens meubles de toute nature. Il ne leur sera imposé de ce chef aucun droit de sortie.

Article 4.

La Pologne reconnaît comme ressortissants polonais, de plein droit et sans aucune formalité, les personnes de nationalité allemande, autrichienne, hongroise ou russe qui sont nées sur ledit territoire de parents y étant domiciliées, encore qu'à la date de la mise en vigueur du présent Traité elles n'y soient pas elles-mêmes domiciliées.

Toutefois, dans les deux ans qui suivront la mise en vigueur du présent Traité, ces personnes pourront déclarer devant les autorités polonaises compétentes dans le pays de leur résidence, qu'elles renoncent à la nationalité polonaise et elles cesseront alors d'être considérées comme ressortissants polonais. A cet égard, la déclaration du mari sera réputée valoir pour la femme et celle des parents sera réputée valoir pour les enfants âgés de moins de dix-huit ans.

Article 5.

La Pologne s'engage à n'apporter aucune entrave à l'exercice du droit d'option, prévu par les Traités conclus ou à conclure par les Puissances alliées et associées avec l'Allemagne, l'Autriche, la Hongrie ou la Russie, et permettant aux intéressés d'acquérir ou non la nationalité polonaise.

Article 6.

La nationalité polonaise sera acquise de plein droit, par le seul fait de la naissance sur le territoire polonais, à toute personne ne pouvant se prévaloir d'une autre nationalité.

Article 7.

Tous les ressortissants polonais seront égaux devant la loi et jouiront des mêmes droits civils et politiques sans distinction de race, de langage ou de religion. La différence de religion, de croyance ou de confession ne devra nuire à aucun ressortissant polonais en ce qui concerne la jouissance des droits civils et politiques, notamment pour l'admission aux emplois publics, fonctions et honneurs ou l'exercice des différentes professions et industries.

Il ne sera édicté aucune restriction contre le libre usage par tout ressortissant polonais d'une langue quelconque soit dans les relations privées ou de commerce, soit en matière de religion, de presse, ou de publications de toute nature, soit dans les réunions publiques.

Nonobstant l'établissement par le Gouvernement polonais d'une langue officielle, des facilités appropriées seront données aux ressortissants polonais de langue autre que le polonais, pour l'usage de leur langue, soit oralement, soit par écrit devant les tribunaux.

Article 8.

Les ressortissants polonais, appartenant à des minorités ethniques, de religion ou de langue, jouiront du même traitement et des mêmes garanties en droit et en fait que les autres ressortissants polonais. Ils auront notamment un droit égal à créer, diriger et contrôler à leurs frais des institutions charitables, religieuses ou sociales, des écoles et autres établissements d'éducation, avec le droit d'y faire librement usage de leur propre langue et d'y exercer librement leur religion.

Article 9.

En matière d'enseignement public, le Gouvernement polonais accordera dans les villes et districts où réside une proportion considérable de ressortissants polonais de langue autre que la langue polonaise, des facilités appropriées pour assurer que dans les

écoles primaires, l'instruction sera donnée, dans leur propre langue, aux enfants de ces ressortissants polonais. Cette stipulation n'empêchera pas le Gouvernement polonais de rendre obligatoire l'enseignement de la langue polonaise dans lesdites écoles.

Dans les villes et districts, où réside une proportion considérable de ressortissants polonais appartenant à des minorités ethniques, de religion ou de langue, ces minorités se verront assurer une part équitable dans le bénéfice et l'affectation des sommes qui pourraient être attribuées sur les fonds publics par le budget de l'Etat, les budgets municipaux ou autres, dans un but d'éducation, de religion ou de charité.

Les dispositions du présent article ne seront applicables aux ressortissants polonais de langue allemande que dans les parties de la Pologne qui étaient territoire allemand au 1er août 1914.

Article 10.

Des comités scolaires désignés sur place par les communautés juives de Pologne, assureront, sous le contrôle général de l'Etat, la répartition de la part proportionnelle des fonds publics assignée aux écoles juives en conformité de l'article 9, ainsi que l'organisation et la direction de ces écoles.

Les dispositions de l'article 9 concernant l'emploi des langues dans les écoles seront applicables aux dites écoles.

Article 11.

Les Juifs ne seront pas astreints à accomplir des actes quelconques constituant une violation de leur Sabbat, et ne devront être frappés d'aucune incapacité s'ils refusent de se rendre devant les tribunaux ou d'accomplir des actes légaux le jour du Sabbat. Toutefois, cette disposition ne dispensera pas les Juifs des obligations imposées à tous les ressortissants polonais en vue des nécessités du service militaire, de la défense nationale ou du maintien de l'ordre public.

La Pologne déclare son intention de s'abstenir de prescrire ou d'autoriser des élections, soit générales, soit locales, qui auraient lieu un samedi; aucune inscription électorale ou autre ne devra obligatoirement se faire un samedi.

Article 12.

La Pologne agréee que, dans la mesure où les stipulations des articles précédents affectent des personnes appartenant à des minorités de race, de religion ou de langue, ces stipulations constituent des obligations d'intérêt international et seront placées sous la garantie de la Société des Nations. Elles ne pourront être modifiées sans l'assentiment de la majorité du Conseil de la Société des Nations. Les Etats Unis d'Amérique, l'Empire britannique, la France, l'Italie et le Japon s'engagent à ne pas refuser leur assentiment à toute modification desdits articles, qui serait consentie en due forme par une majorité du Conseil de la Société des Nations.

La Pologne agréee que tout Membre du Conseil de la Société des Nations aura le droit de signaler à l'attention du Conseil toute infraction ou danger d'infraction à l'une quelconque de ces obligations, et que le Conseil pourra procéder de telle façon et donner telles instructions qui paraîtront appropriées et efficaces dans la circonstance.

La Pologne agréee en outre qu'en cas de divergence d'opinion, sur des questions de droit ou de fait concernant ces articles, entre le Gouvernement polonais et l'une quelconque des Principales Puissances alliées et associées ou toute autre Puissance, Membre du Conseil de la Société des Nations, cette divergence sera considérée comme un différend ayant un caractère international selon les termes de l'article 14 du Pacte de la Société des Nations. Le Gouvernement polonais agréee que tout différend de ce genre sera, si l'autre partie le demande, déféré à la Cour permanente de Justice. La décision de

la Cour permanente sera sans appel et aura la même force et valeur qu'une décision rendue en vertu de l'article 13 du Pacte.

Le présent traité, dont les textes français et anglais feront foi, sera ratifié. Il entrera en vigueur en même temps que le Traité de Paix avec l'Allemagne. Le dépôt de ratification sera effectué à Paris.

Les Puissances dont le Gouvernement a son siège hors d'Europe auront la faculté de se borner à faire connaître au Gouvernement de la République française, par leur représentant diplomatique à Paris, que leur ratification a été donnée et, dans ce cas, elles devront en transmettre l'instrument aussitôt que faire se pourra.

Un procès-verbal de dépôt de ratification sera dressé. Le Gouvernement français remettra à toutes les Puissances signataires une copie conforme du procès-verbal de dépôt de ratification.

En foi de quoi, les Plénipotentiaires susnommés ont signé le présent Traité.

Fait à Versailles, le vingt-huit juin mil neuf cent dix-neuf, en un seul exemplaire qui restera déposé dans les archives du Gouvernement de la République française et dont les expéditions authentiques seront remises à chacune des Puissances signataires du Traité.

Anexa III

PROIECTUL DE TRATAT²⁵ privind protecția minorităților etnice din România (extras)

Între Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, desemnați ca principalele Puteri Aliate și Asociate, pe de o parte și România, pe de altă parte.

Considerând că în virtutea tratatelor semnate de Principalele Puteri Aliate și Asociate, de altă parte, largi mărimi teritoriale sunt sau vor fi obținute de Regatul României.

Considerând că în Tratatul de la Berlin, independența Regatului României n-a fost recunoscută decât sub rezerva unor anumite obligațiuni.

Considerând, de altă parte, că Principalele Puteri Aliate și Asociate doresc să recunoască fără condițiuni independența Regatului României, atât pe vechile cât și pe noile sale teritorii.

Considerând, în fine, că România este doritoare de a da de bună voie garanții sigure de libertate și dreptate atât tuturor locuitorilor din Vechiul Regat cât și celor din teritoriile transferate din nou, oricărei rase sau religii ar aparține.

În scopul acesta, reprezentanții de mai jos ai Înaltelor Părți contractante, și anume: /.../.

Au convenit asupra următoarelor stipulațiuni:

Puterile Aliate și Asociate, semnatare ale Tratatului de la Berlin, din 13 iulie 1878, luând în considerare obligațiunile contractate, în virtutea prezentului tratat de către guvernul român, recunosc că România este definitiv liberă de condițiunile puse la recunoașterea independenței sale prin articolul 44 din Tratatul de la Berlin /.../.

²⁵ Tilea 1925, p. 211-214.

Art. 10

Comitetele școlare alese pe loc de către comunitățile evreiești din România vor asigura, sub controlul general al Statului, repartițiunea părții proporționale a fondurilor publice desemnate pentru școlile evreiești conduse conform Art. 9, precum și organizarea acestor școli.

Dispozițiunile Art. 9 în ceea ce privește întrebuințarea limbilor în școli, vor fi aplicabile și ziselor școli.

Art. 11

Evreii nu vor fi obligați să îndeplinească acte constituind o violare a Sabbaturilor și nu vor fi loviți de nici o incapacitate dacă refuză să se ducă la tribunale, sau de a îndeplini acte legale în ziua Sâmbetei. Totuși, această dispozițiune nu-i va dispensa pe evrei de obligațiunile impuse tuturor supușilor români în vederea necesităților statului, serviciului militar, apărării naționale sau menținerii ordinii publice.

România declară intenția sa de a se abține să prescrie, sau să autorizeze alegeri, fie generale, fie locale, care ar avea loc Sâmbăta; nici o înscriere electorală nu va trebui să fie obligatorie într-o zi de Sâmbătă.

Anexa IV**TRATATUL PENTRU PROTECȚIA MINORITĂȚILOR²⁶****sau****Cap. I din Tratatul dintre Principalele Puteri Aliate și Asociate și România,
din 9 decembrie 1919.**

Statele Unite ale Americii, Imperiul Britanic, Franța, Italia și Japonia, Principalele Puteri Aliate și Asociate, pe de o parte și România, pe de altă parte. Considerând că, în virtutea tratatelor cărora Principalele Puteri Aliate și Asociate au aplicat semnăturile lor, largi mărimi teritoriale sunt sau vor fi obținute de către Regatul României. Considerând că România are din propria sa voință, dorința de a da garanții sigure de libertate și dreptate, atât tuturor locuitorilor din Vechiul Regat al României, cât și acelor din teritoriile transferate din nou, oricărei rase, națiuni sau religii ar aparține. S-au pus, după examinarea comună, de acord, pentru a concluda prezentul Tratat /.../.

Art. 1 - România se obligă ca stipulațiile cuprinse în art. 2-8 din prezentul capitol să fie recunoscute ca legi fundamentale astfel ca nici o lege, nici un regulament și nici un act oficial să nu fie în contradicție sau în opoziție cu aceste stipulații și ca nici o lege, nici un regulament și nici un act oficial să nu aibă precădere față de ele.

Art. 2 - România se obligă să acorde tuturor locuitorilor fără deosebire de naștere, de naționalitate, de rasă sau de religie, deplina și întreaga protecție a vieții și libertății lor.

Art. 3 - România recunoaște ca supuși români, de plin drept și fără nici o altă formalitate, orice persoană domiciliată la data punerii în vigoare a prezentului tratat, în cuprinsul teritoriului integral al României inclusiv teritoriile ce i-au fost atribuite prin tratatele de pace cu Austria, Ungaria și Bulgaria, sau teritoriile ce vor putea să-i fie

²⁶ Dașcovic 1936, p. 175-177.

atribuite, afară de cazul când zisa persoană s-ar putea prevala de altă naționalitate decât cea austriacă, ungară sau bulgară.

Cu toate acestea, supușii austrieci, unguri sau bulgari, în vârstă de mai mult de 18 ani, vor avea facultatea, în condițiile prevăzute prin zisele tratate, să opteze pentru orice altă naționalitate le-ar fi deschisă. Opțiunea bărbatului va atrage pe aceea a femeii și opțiunea părinților va atrage pe a copiilor în vârstă mai mică de 18 ani.

Persoanele care au exercitat dreptul de opțiune de mai sus vor trebui, în cele 12 luni care vor urma, să-și strămute domiciliul în statul pentru care vor fi optat, în afară de dispozițiile contrarii ale tratatelor de pace cu Austria, Ungaria și Bulgaria. Ele vor fi libere să-și păstreze bunurile imobiliare ce au pe teritoriul român. Ele își vor putea duce bunurile mobile de orice fel. Pentru aceasta nu li se va putea impune nici o taxă de ieșire.

Art. 4 - România recunoaște ca supuși români, de plin drept și fără nici o altă formalitate, persoanele de naționalitate austriacă, ungară sau bulgară care s-au născut pe teritoriile cedate României prin tratatul de pace cu Austria, Ungaria și Bulgaria din părinți care au domiciliat acolo cu toate că, la data punerii în vigoare a prezentului tratat, ele propriu zis nu locuiau acolo.

Cu toate acestea, în cei doi ani care vor urma după punerea în vigoare a prezentului tratat, aceste persoane vor putea declara înaintea autorităților române competente din țara lor de reședință că renunță la naționalitatea română și ele vor înceta din acel moment de a mai fi considerate ca supuși români, în privința aceasta, declarația bărbatului se va considera că atrage pe a femeii, iar cea a părinților pe a copiilor în vârstă de mai puțin de 18 ani.

Art. 5 - România se obligă să nu aducă nici o piedică exercițiului dreptului de opțiune prevăzut în tratatele încheiate sau care urmează să fie încheiate de puterile aliate și asociate cu Austria, Ungaria și Bulgaria și îngăduind celor interesați să dobândească sau nu naționalitatea română.

Art. 6 - Naționalitatea română va fi dobândită de plin drept, prin simplul fapt al nașterii pe teritoriul român, de orice persoană care nu poate, prin naștere, invoca vreo altă naționalitate.

Art. 7 - România se obligă a recunoaște ca supuși români, de plin drept și fără nici o formalitate, pe evreii locuind în toate teritoriile României și care nu s-ar putea folosi de nici o altă naționalitate.

Art. 8 - Toți supușii români vor fi egali înaintea legii și se vor bucura de aceleași drepturi civile și politice fără deosebire de rasă, de limbă, sau de religie.

Deosebirea de religie, de credință sau de confesiune va trebui să nu păgubească pe nici un supus român în ceea ce privește folosința drepturilor civile și politice, în special pentru admiterea în slujbe publice, funcțiuni și onoruri sau întru exercitarea diferitelor profesii și industrii.

Nu se impune nici o restricție contra liberei întrebuintări pentru orice supus român a unei limbi oarecare, fie în relațiile private sau de comerț, fie în materie de religie, de presă sau de publicații de orice natură, fie în adunările publice.

Cu toată stabilirea de către guvernul român a unei limbi oficiale, se vor acorda înlesniri rezonabile supușilor români de altă limbă decât cea română, pentru întrebuintarea limbii lor fie oral, fie în scris înaintea tribunalelor.

Art. 9 - Supușii români aparținând minorităților etnice, de religie sau de limbă, se vor bucura de același tratament și de aceleași garanții de drept și de fapt ca și ceilalți supuși români. Vor avea mai ales drept egal de a înființa, de a conduce și de a controla

pe propria cheltuială, instituții de binefacere, religioase sau sociale, școli și alte stabilimente de educație, cu dreptul de a întrebuița în mod liber limba lor în ele și de a-și exercita liber religia lor.

Art. 10 - În materie de învățământ public, guvernul român va acorda, în orașele și județele unde locuiește o proporție considerabilă de supuși români de altă limbă decât română, înlesniri potrivite spre a asigura ca în școlile primare instrucțiunea să fie dată în limba lor proprie copiilor acestor supuși români. Această stipulație nu va împiedica guvernul român de a face obligatoriu învățământul limbii române în zisele școli.

În orașele și județele unde locuiește o proporție considerabilă de supuși români care aparțin minorităților etnice, de religie sau de limbă, se va asigura acestor minorități o parte echitabilă în folosirea și împărțirea sumelor ce ar putea fi atribuite din fondurile publice prin bugetul statului, bugetele municipale sau altele, pentru scopuri de educație, de religie sau de caritate.

Art. 11 - România primește să dea, sub controlul statului român, comunităților secuilor și sașilor din Transilvania, autonomia locală în ceea ce privește chestiunile religioase și școlare.

Art. 12 - România consimte, ca, în măsura în care stipulațiile articolelor precedente ating persoane care aparțin minorităților de rasă, de religie sau de limbă, aceste stipulații să constituie obligațiuni de interes internațional și să fie puse sub garanția Societății Națiunilor. Ele nu vor putea fi modificate fără consimțământul majorității consiliului Societății Națiunilor.

Statele Unite ale Americii, Imperiul britanic, Italia și Japonia se obligă să nu refuze consimțământul lor la orice modificare a ziselor articole, care ar fi aprobată în forma convenită de o majoritate a Consiliului Societății națiunilor.

România consimte ca fiecare membru al Consiliului Societății Națiunilor să aibă dreptul de a semnala atenției Consiliului orice infracțiune sau primejdie de infracțiune la oricare din aceste obligațiuni și ca Consiliul să poată proceda în așa chip și să dea instrucțiuni ce ar părea mai nimerite și mai eficace, după împrejurări.

România consimte, ca, în caz de divergență de opinie asupra unor chestiuni de drept sau de fapt cu privire la aceste articole, între guvernul român și una dintre puterile aliate și asociate sau oricare altă putere, care ar fi membră în Consiliul Societății Națiunilor, această divergență să fie considerată ca un diferend cu caracter internațional, conform cu termenii articolului 14 din pactul Societății Națiunilor. România consimte ca orice diferend de acest fel, dacă cealaltă parte o cere, să fie deferit Curții permanente de justiție internațională. Decizia Curții permanente va fi fără apel și va avea aceeași putere și valoare ca și o decizie dată în virtutea articolului 13 din pact.

Bibliografie

- Brătianu 1940 – Gh. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, ediția a 2-a, București, 1940.
- Dașcovici 1936 – N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936.
- Fleinberg 1929 – N. Fleinberg, *Le question des minorités à la Conférence de Paix de 1919-1920 et l'action juive en faveur de la protection internationale des minorités*, Paris, 1929.

- Lloyd George 1938 – D. Lloyd George, *The truth about the peace treaties*, London, 1938.
- Meitani 1938 – R. Meitani, *Le traité pour la protection des minorités devant la Commission des Nouveaux Etats et des minorités*, în *R.T.*, IV, 1938, nr. 3-4.
- Miller 1928 – D. H. Miller, *The drafting of the Covenant*, New York, 1928.
- Mușat 1983 – M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983.
- Pușcariu 1978 – S. Pușcariu, *Memorii*, București, 1978.
- Saint Aulaire 1953 – C. de Saint Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Paris, 1953.
- Scurtu 2001 – I. Scurtu (coord.), T. Stănescu-Stanciu, G. M. Scurtu, *România între anii 1918-1940. Documente și materiale*, București, 2001.
- Tilea 1925 – V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Nov. 1919-mart. 1920*, Sibiu, 1925.
- Titulescu 1998 – N. Titulescu, *Minoritățile*, în A. Năstase, *Drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale*, vol. III. *Reglementări în dreptul românesc (1919-1989)*, București, 1998.

**Quelques considérations sur l'activité de la Roumanie
à la Société des Nations en ce qui concerne la protection
des minorités ethniques**

Résumé

Pour éviter les potentielles crises nationales et internationales, les Puissances Alliées et Associées ont subordonné la reconnaissance de la souveraineté des nouveaux Etats émergents après la première guerre mondiale, d'un traité spéciale, mis sous la supervision de la Société des Nations, parmi lequel on respectera le droit d'existence et le développement des minorités ethniques d'entre leurs frontières. Les stipulations en faveur des minorités incluses dans les traités de paix ou dans des accords spéciaux doit être considéré, de l'avis de certains auteurs, comme l'un des résultats les plus heureux de la Conférence de la Paix. Parmi les États qui avaient à se soumettre à ces obligations internationales ont été, tout d'abord, les nouveaux États, ou ceux qui ont considérablement augmenté leurs territoires, tout particuliers tels que la Pologne, Tchécoslovaquie, Yougoslavie, Roumanie et Grèce, ainsi que par un certain nombre d'anciens opposants de la Triple Entente: Autriche, Bulgarie, Hongrie et Turquie. Dans cette étude, l'auteur présente certains aspects relatifs à la nécessité, la genèse et les conséquences du Traité pour la protection des minorités nationales, signé aussi par l'État roumain, qui était, en fait, le statut juridique international des minorités ethniques de la Roumanie pendant l'époque d'entre les deux guerres mondiales.